

Marjai József, a rettegett ügyintéző*

„Minden szövetségesünket becsaptuk”

Éjjel-nappal árt.

Ez a mondás járta újságírói körökben a Kádár-korszak egyik erős emberéről, Marjai Józsefről. A minisztertanács elnökhelyettese leplezetlenül utálta a sajtót, üvöltözött az újságírókkal, szerkesztőkkel. De állítólag a szovjet elvtársakat sem kímélte. Óriási munkabírása volt, s mivel senkiben nem bízott, mindent maga akart elvégezni.

Ifjú kommunistaként lépett be a Külügyminisztériumba, és meglett kommunistaként léptette be Magyarországot a Nemzetközi Valutaalapba. Fő szövetségesét átverte, fő ellenségével, a Reagan házaspárral összecsókolózott.

Először 1979 szeptemberében hallottam a nevét félelemmel emlegetni. Belgrádban a nagykövetségen éppen egy kiválóan fűszerezett pacalt ünnepeztünk, amikor az egyik diplomata izgatottan beállított: Marjai a pályaudvaron ellenőrzi a hivatalos magyar kiküldöttek – külügyérek, külkereskedők – útlevelét, maga dönti el, van-e értelme a szűkös devizakészletekből fedezett kiküldetésnek, és aki nem adott kielégítő választ, azt hazazavarja.

Hittem is, nem is, büszke voltam, hogy huszonhat évesen ott lehettem Belgrádban a Nemzetközi Valutaalap és a Világbank éves közgyűlésén. Láttam a 87 éves, szálfaegyenes Tito marsallt, hallottam érces, erős hangját. A világháborús hőst, a béke bajnokát, aki a szovjet blokktól eltávolodva képes volt elhitetni, hogy Moszkván kívül is van szocializmus, és naggyá tette Jugoszláviát. Ahol más minőségű az élet. Ezt a hitünket, tán tévképzetünket, olyan kiváló jugoszláv importcikkek voltak hivatva megerősíteni, mint a *Képes Ifjúság* című magyar nyelvű vajdasági hetilap, amely nem átalott a nyugati popzene és színészvilág sztárjait szemmagasságban bemutatni, vagy a Magyarországon évtizedekig elérhetetlen rocklemezek, márkás farmernadrágok, a kiváló sportcipők, netán a nálunk szintén beszerezhetetlen rumpuncs. Minden jugó termékből egy szippantásnyi szabadság áradt. De csodák nincsenek, csak káprázatok: Jugoszlávia bő egy évtizeddel Tito halála után, ismétlődő válságokon átbukdácsolva, elemeire esett szét.

Ha a Magyar Rádió gazdaságpolitikai rovatának vezetője nem zavar el Belgrádba azzal a felkiáltással, hogy ennél közelebb hozzánk biztosan nem jön egy ideig az IMF, tehát érdemes lenne belenézni, mi folyik egy közgyűlésen, akkor lemaradok róla. Felkészítóm is volt: a Magyar Nemzeti Bank egyik ügyvezető igazgatója, Bakó Ede, aki meggyőződéssel állította, hogy

* Részlet a Park Kiadónál novemberben megjelenő, *Egy gyűjtő arcképcsarnokából – 13 portré* című kötetből.

Magyarország előbb-utóbb bejelenti csatlakozási szándékát, de arra kért, hogy ezt ott ne hozzam szóba. Inkább hallgassak és füleljek.

Hallgattam és füleltem. Hazatérésem után beszámoltam Bakó Edének, már amit értettem az ügyek menetéből. Ő nagyon elégedett volt, szerinte teljesítettem a küldetésemet. Szerintem meg nem volt küldetésem, és nem teljesítettem semmit, de ezen nem veszünk össze. A Magyar Rádió nem kért tőlem napi tudósításokat – ami szerintem már akkor is totál nonszensz volt –, sőt néhány főnököm szerette volna megúszni, hogy az IMF-közgyűlésről bármilyen műsort készítsek. De ezt a Magyar Nemzeti Banknál elvárják tőlem – erősködtem. Ja, ha van külső instrukció, miért is ne – hagyták rám. Kaptam a késő esti műsorfolyamban tíz percet, hogy elmondjam, mi az IMF, hogyan igyekszik kimenekíteni a világot az olajválság utáni inflációból, segíteni az adósokat a csődközeli helyzetből, és a Világbankkal karöltve hogyan pátyolgatja a bajba jutott fejlődő országokat. Senki nem reagált rá. A sajtót felügyelő pártcenzorok nyilván tévéztek.

Az IMF közgyűlésén Marjai nem jelent meg. Magyarország még nem volt az IMF tagja, nem is mutatkozhatott volna ott. Ha meglátom, biztos, hogy elbújok előle, nehogy hazazavarjon.

Később mégis kis híján botrány lett az IMF-ről készített műsoromból. Néhány héttel belgrádi kalandom után Faluvégi Lajos pénzügyminiszter látogatott el a Magyar Rádióba, hogy tájékoztassa a vezetőket a gazdasági helyzetről, szigorúan háttérinfó gyanánt, egyetlen szavát sem lehetett idézni. A zárt körű pártrendezvényre mint afféle szakújságíró nyertem bebozsátatást, hadd halljam, miről nem készíthetek műsort. Faluvégi hosszasan beszélt a szerkezetváltás szükségességéről és más, hasonlóan izgalmas ügyekről. Csendesesen szenderegtem, mint körülöttem mindenki, ám egyszer csak arra figyeltem föl, hogy hangosan szidja az IMF-et és a Világbankot. Talán annak még lett volna értelme, hogy 1968-ban, a gazdasági reform indulásakor belépünk, de ezt az alkalmat elszalasztottuk; ma már késő, mostani fejlettségünkkel nem a támogatandó országok közé tartoznánk, hanem donorország lennénk, befizetők, azért pedig kár belépni, hogy mi támogassunk másokat – latolgatta.

Egyre több tekintet meredt rám. Főnökeim emlékeztek, mennyire erősködtem, hogy rövidesen belépünk. Küzdenem kellett azért a tízperces műsorért.

– Sokan csodát várnának az IMF-től, teljesen megalapozatlanul, mert ha ad is hitelt, nem adja ingyen – folytatta a pénzügyminiszter.

Magyarázhattam a főnökeimnek, hogy a Magyar Nemzeti Bankban ezt nem így gondolják. Vagy hittek nekem, vagy kerülték a balhét. Szeretném hinni az előbbit.

Az 1970-es évek végére súlyos helyzetbe sodródott Magyarországon kétarcú válságkezelés folyt. Egyrészt az évtized végére a kormány, Marjaival az élen, kézi vezérléssel igyekezett megfogni minden dollárcentet, például az állami vezetők nyugati szolgálati autóit szovjet Ladákra, lengyel Polski Fiatokra cserélték. A városi folklór szerint az akkor már miniszterelnök-helyettes külügyér nemcsak azokat a kiutazásokat tiltotta le, amelyeket ő maga feleslegesnek tartott, hanem az importálandó termékek listáját is saját ke-

zúleg rostálta meg, s ha olykor mellényúlt, egy-egy adalékanyag behozatalának leállításával hetekig hátráltatta a termelést. Másrészt azonban, szintén az ő irányításával, nagy odaadással dolgoztak a külkapcsolatokért felelős politikusok, hogy a magyar gazdasági reformokat – amelyek lényege a piaci szabályok és a tervgazdaság valamiféle elegye lett volna – elfogadtassák a nemzetközi szervezetekkel. Ez egy tervgazdaságot folytató ország esetében igazi bűvészmutatvány volt, mert piacra valójában csak addig volt szükség, ameddig a politikai szándékoknak keresztbe nem tett. Ha egy vállalat nem élt meg a bevételéből, megmentése azonnal politikai ügy lett, nehogy csődbe jusson. A magyar modell ezzel együtt kiérdemelte a Nyugat elismerését. Kiváló marketingje volt.

Marjai nem tartozott a nagy reformkonstruktőrök közé. Nem rágódott olyasmin, hogy rá lehet-e szabadítani a piaci szabályokat azokra az állami vállalatokra, amelyek korábban csaknem két évtizedig utasításra, parancsra termeltek. Azt hiszem, nem akarta feltalálni azt, ami Nyugaton már működött. Még kevésbé szimulálni, úgy tenni, mintha piacgazdaságban élnék.

Tette a dolgát, olykor kifejezetten hősiessen: 1958-ban Bernben ő volt a követ, amikor két hónappal Nagy Imre kivégzése után két magyar emigráns fegyverrel megtámadta az épületet. A korabeli jegyzőkönyvek szerint a 9.35-től 11.40-ig tartó tűzharcban Marjai maga is részt vett, közben próbálta rávenni a vonakodó svájci rendőröket a beavatkozásra. Szász Attila ennek alapján készült játékfilmjében Kulka János játszotta a követet, filmbeli nevén Koroknai Mihályt. Ő a film egyik nagyjelenetében a Szabad Európa Rádióknak elismerte, nem értett egyet Nagy Imre kivégzésével. A nagyon is valóságos Marjairól nehezen hihető, hogy ha netán ezt gondolta volna is, nyilvánosan megfogalmazza kétségeit. Marjai Bern után Prágában és Belgrádban nagykövetségként szolgált, majd egy külügyminisztériumi kitérő után 1976-tól két évig Moszkvában. Ám vele mindig történt valami. Egykori munkatársa, Kocsis Tamás szerint „1977-ben, moszkvai nagykövetségként lebuktatta a keményvonalas Biszku Béla áskálódását, aki Kádárt azért mártotta be Brezsnyevnél, mert szerinte túlságosan liberális”. A kor idős tanúi szerint kétszer is megmentette Kádárt, első puccsot elhárítva.

A nyolcvanas évek elején kiderült, hogy a Szovjetunió nem képes annyi nyersanyagot adni, amennyire a magyar gazdaságnak szüksége van. Sőt annyit sem, amennyire kötelezettséget vállalt. A magyar politikai vezetés nem nyugodott bele. Igyekezett a Szovjetuniótól annyi erőforrást – főleg kőolajat és gázt – megkaparintani, amennyit csak lehet. Olyan olcsón, ahogy csak lehet. Ezek voltak a külkereskedelmi politika elvi szempontjai. Mi a szovjet diplomáciában az elvi szempont? Elviszem. Pont. (Derűtség a teremben.)

Ez volt a nyugati nyitás kezdete. Bár senki nem nevezte így.

„Kádár János azzal bízott meg, hogy Moszkvával szemben erőteljesebben képviseljük a magyar érdekeket. Az első konfliktus a szovjet vezetőkkel akkor robbant ki, amikor az Egyesült Államokkal olyan kereskedelmi szerződést kötöttünk, amely a magyar áruk hátrányos megkülönböztetését megszüntette. Ez 1978. július 7-én lépett életbe. Elmentem a szovjet külügybe, a miniszter,

Andrej Gromiko nem volt ott, az első helyettesének elmondtam, hogy szerződést kötünk az USA-val. Erre elsápadt, zavarba jött, és azt mondta, ezt konzultációs kérdésnek tekinti, majd visszatérünk rá. Azt válaszoltam: félreért, nem konzultálni jöttem, hanem tájékoztatni, mert erre kötelez minket a szövetségi viszony” – mesélte visszaemlékezésében egy emberöltővel később Marjai, hogy ő bizony más hangot ütött meg Moszkvában, mint az elődei.

A konzultációs kérdés annyit jelentett, hogy engedélyt kellett volna kérni.

A nyugati nyitás jegyében először az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezménybe, a GATT-ba lépett be a Magyar Népköztársaság, még 1973-ban. Annak tagjaként vállalta, hogy külkereskedelmi gyakorlatában fokozatosan felszámolja a közvetlen állami beavatkozásokat, holott intenzíven alkalmazta azokat. Hogyne, hiszen exporttal, importtal csak erre szakosodott külkereskedelmi vállalatok foglalkozhattak, a gépiparival a Technoimpex, a ruházattal a Hungarotex, a vegyiparival a Chemolimpex, és így tovább. Ha nem korlátozták volna valahogyan a nyugati behozatalt, mindent elárasztottak volna az értékes importáruk, akkora kereslet mutatkozott irántuk, aminek csőd lett volna a vége. A GATT-tagsággal vállalt liberalizálás és a megmaradt korlátozások közti ellentmondás leplezésére egy bizalmas dokumentum, az úgynevezett Marjai-szótár szolgált: a két gépelt oldal hosszúságú sorvezető alapján cenzúrázták ki a cikkekből, a televíziós és rádiós műsorokból a nemzetközi szervezetet esetleg nyugtalanító kifejezéseket. Azokat, amelyek felfedték volna, hogy a magyar állam üzemszerűen megszegi a tilalmakat.

68

Tilos volt például az import korlátozásáról, az export támogatásáról beszélni, mert a GATT szabályai szerint ezek az eszközök torzították a versenyt a tagországok között. A Marjai-szótár tiltólistára tette a kvóták említését, amelyek lényege, hogy valamely termékből nem annyit importál az ország, amennyire akad vevő, hanem csak annyit, amennyire a szűkös devizakészletből futja. Szintén tilos volt az úgynevezett relációs terelésről értekezni, amelynek lényege, hogy az állam nem attól vásárol, aki a legelőnyösebb, versenyképes ajánlatot adja – például értékes dollárért beszerezhető importáru, gép, berendezés helyett gyengébb minőségű, ám rubelért kapható termék megvásárlását írja elő. És főleg: tilos volt az állami beavatkozások apró, bonyolult trükkjeit leleplezni. Mindezt azzal a revolverezéssel fejték meg főnökeink és az ő főnökeik: lelkiismereti kérdés, hogy ne akarjunk ártani a hazának.

Olykor a véletlen vette át az uralmat a parancsok fölött. Például amikor a színéről Zöld újsággént emlegetett *Világgazdaság* 1979-ben nagy merészen leköszölte azt a hírt, hogy elkezdődött a svédországi almaexport. „Január 17-re várják Svédországba az idei első magyar almaszállítmányt. [...] A svéd ipar különösen a jonatán típusú almát kedveli, és a magyar kivitelben is csak elenyésző szerepet játszik a jonatán mellett a starking fajta. A legutóbbi tárgyalások nyomán a várakozásnak megfelelően mintegy 3000 tonna, esetleg ennél valamivel több magyar alma eladására van lehetőség idén Svédországban.” Bár a hírecske igazán nem feszegette a magyar sajtószabadság határait, Marjai dühöngve hívta fel a főszerkesztő Gyulai Istvánt,

mondván, a *Világgazdaság* meghazudtolta. A szovjetek ugyanis sürgetették a várva várt magyar almaszállítványokat, ám ő néhány nappal korábban hivatalosan azt válaszolta nekik, hogy nincs elég kamion. A lefűlésbe a *Világgazdaság* kis híján belebukott, mert a vádak szerint nem először sértett magyar üzleti érdekeket. Végül megkegyelmeztek neki, ám a fejlécére rákerült, hogy Belső használatra, és csak a kereskedelmi kamara tagvállalatai fizethettek elő rá, külföldi követségek nem. Kárpótlásul a *Világgazdaság* akkor 33 éves szerkesztője, Vince Mátyás a stáb fiatal munkatársaival elindíthatott egy gazdasági hetilapot, kifejezetten a nagyközönség részére; a *HVG* első száma 1979. június 9-én jelent meg.

Marjai egykori kollégái közül sokan ma is úgy vélik, hogy ha nem saját kezűleg vezényli az importtal való gazdálkodást, a devizahiányos hónapokat nem úszta volna meg az ország. A másik térfélen, például a Magyar Rádióban azonban őrzítő volt ez a dirigizmus. Főleg, mert alternatíva hiányában hittünk a piacelvű reformokban, és Marjai kézi vezérlése ennek az ellenkezője volt. Lehet, hogy mások is ezt gondolták, mert a környezetéből szépen szivárogtak a szórakoztató hírek. Például hogy az akkor divatos és luxuscikknek számító Fa szappant a bőséges kereslet ellenére azért kellett viszonylag olcsón, 9 forint 90 fillérért – durván két kiló kenyér áráért – árúsítani, mert Marjai nem engedte, hogy egy szappannak két számjegyű ára legyen.

Szociális érzékenység a múlt század nyolcvanas éveiben.

Arról egy szó sem esett, hogy az importkorlátozásnak, a devizával való spórolásnak az a fő oka, hogy az ország súlyosan eladósodott. Sőt amióta a forrongó Lengyelországban Wojciech Jaruzelski tábornok – egy személyben a párt első titkára és miniszterelnök – 1981 decemberében szükségállapotot vezetett be, a szocialista országoknak valóságos hitelblokáddal kellett szembenézniük, nem jutottak friss kölcsönökhöz. Lejáró tartozásaikat nem tudták megújítani.

Minderről legfeljebb a nyugati lapokból értesülhettünk. Meg a barátoktól. Én például Simor Andrástól, aki az idő tájt a londoni Hungarian International Bank ifjú üzletkötője volt. Ő küldte el nekem a tekintélyes brit *Euromoney* cikkét is a magyar hitelválságról, amelyben a szerzők, Padraic Fallon és David Shirreff szépen leírták, milyen közel volt a csőd. Friss híreik híján a régieket a Magyar Nemzeti Bank alig volt képes törleszteni – akkor terjedt el a mondás, hogy a bankok a rossz pénz után ne dobjanak jót –, ráadásul a külföldi pénzintézetek 1,1 milliárd dollár betétet kivontak Magyarországról.

Üres volt a kassza, a szerzők nem is sejtették, mennyire. A Magyar Nemzeti Bank valutatartalékai 1982. március 31-re 374 millió dollárra csökkentek, írta a *Euromoney*. Összehasonlításképpen, Magyarország konvertibilis valutában teljesített exportja kevesebb mint 5 milliárd dollár volt, bruttó adóssága pedig bő 10 milliárd dollár. (Mint később megtudtam, voltak napok, amikor egyetlen cent sem maradt a számlán.) Lengyelország fizetéseképtelenné vált, Románia megkezdte 6,3 milliárd dolláros adóssága átütémezését. Magyarország 1981 májusában még kapott hitelt egy amerikai

bank szervezésében, 400 millió dollárt, utána viszont hónapokig semmit – folytatta a gyászos sztorit a *Euromoney*.

„Ok nélkül támadtak ránk” – idézték a szerzők Fekete Jánosnak, a Magyar Nemzeti Bank első elnökhelyettesének a nyilatkozatát. Őt Bonntól Londonig mindenütt egyenrangú partnernek tekintették. A szocialista tábor sármos sztárbankára azzal alapozta meg hírnevét, hogy 1956 októberében, miközben Budapest lángokban állt, ő Bécsből percre pontosan fizette az esedékes törlesztéseket, kamatokat. Hőstettét ő maga is terjesztette. Nyugati partnerei bíztak benne, készségesen adtak hitelt a Magyar Nemzeti Banknak. Vagyis az országnak, amelynek hitelügyleteit akkor kizárólagosan a Magyar Nemzeti Bank intézte. Fekete élvezte a helyzetet; azt szokta mondani, ő hat nullát mindig letakar a kölcsönvett summából, mert 300 dollárt még el tudott képzelni, de 300 milliót már nem. Lehetett benne valami, mert még a nyolcvanas évek közepén is könnyű kézzel vett fel százmilliókat, holt beosztottai már lázongtak, tiltakozó levélben szólították fel, hogy fogja vissza magát, ne szuttyongassa a pártvezetőket, hogy növeljék tovább az adósságot, mert nagy baj lesz.

Ok nélkül támadtak volna Magyarországra? Hiszen a nyolcvanas évek elején hónapok alatt kiderült, hogy a Szovjetunió nem tart védernyőt eladósodott szövetségesei fölé, nem hajlandó kifizetni a tartozásaikat. Ezért a hitelezők és a nyugati politikusok úgy vélték, hogy a tervgazdaságok dominóként dőlnek össze – ami egy évtizeddel később meg is történt, ha nem is egészen úgy, ahogy akkor gondolták.

70

A krízishelyzetből a magyar pénzügyi diplomácia két kiutat látott. Egyrészt azt sulykolta, hogy Magyarország más, mint a szovjet blokk tipikus tagjai. Valamennyi országot saját teljesítménye alapján kell megítélni: lesz, amelyik bedől, és lesz, amelyik talpon marad. Például mi.

A politikusok másik csodafegyvere akkor már az IMF-hez való csatlakozás volt.

1981. november 4-én kora reggel a ferihegyi repülőtéren megláttam, hogy az akkori kétnyelvű magyar állami napilap, a *Daily News–Neueste Nachrichten* a címlapon közli: Magyarország a felvételét kérte az ENSZ két szakosított pénzügyi intézetébe, a Nemzetközi Valutaalapba és a Világbankba. Azonnal felhívtam Domány András kollégámat a gazdaságpolitikai rovatban: szívesen adok háttérrel, hívjanak fel akár itt, akár később Londonban. Nyugi, már kijött az utasítás, ezt nem szabad kommentálni, válaszolta. S valóban, a *Népszabadságban* csak úgynevezett mínuszos hír jelent meg az IMF-csatlakozásról, alig lehetett megtalálni.

Csupán az életünkről volt szó.

Csak hát az IMF-csatlakozásig ki kellett húzni valahogy. A bázeli Nemzetközi Fizetések Bankja (Bank for International Settlements, BIS) 510 millió dollár rövid lejáratú hitelt adott Magyarországnak, és több jegybank is gyorssegélyben részesítette. Évekkel később az IMF Silent Revolution című kiadványában méltatta Fekete Jánosnak és Fritz Leutwilernek, a BIS elnökének a szerepét. Az utóbbihoz a Magyar Nemzeti Bank első alelnöke innovatív megoldással fordult: nyújtson áthidaló hitelt, mégpedig azon az

alapon, hogy a bázeli székhelyű bankban a Magyar Nemzeti Bank is részvényes. Lengyelország is előállt ugyanezzel az ötlettel, de 25 milliárd dolláros adóssága eleve súlyos tehernek bizonyult, és a tárgyalások a szükségállapottal megfeneklettek. Magyarország adóssága 10 milliárd dollár körül volt, és annak nagy része rövid lejáratra szólt; magyarán, ha azokat nem lehet újjakkal kiváltani, vagy hosszabb lejáratú hitelekre cserélni, fizetéképtelen lesz. Leutwiler felhívta az IMF vezérigazgatóját, Jacques de Larosière-t, megtudakolta, hajlandók lesznek-e Magyarországnak hitelt nyújtani. A megnyugtató válasz után a bankok bankjaként emlegetett svájci pénzügyintézet márciusban 100, májusban 110 millió dollár áthidaló kölcsönt nyújtott, hat-hat hónapos lejáratra, amit szeptemberben újabb 300 millió dollárral fejtelt meg. Larosière is megtartotta ígéretét, 1982 decemberében az IMF 520 millió dolláros hitelt nyújtott, 13 hónapos lejáratra.

A magyarok fellélegezhetnek volna, nem lesz vágató infláció, nyomor, nem ürülnek ki a boltok. De fogalmuk sem volt, mi történik a fejük fölött.

„Az IMF-belépéssel minden szövetségesünket becsaptuk. A nagy kombináció során például meg kellett győzni a Magyarországgal erről konzultáló, már fizetéképtelen Lengyelországot, amely az IMF alapító tagja volt, ám szocialista országgént kilépett a szervezetből, hogy még túl korai, hogy újra belépjen. Ha ugyanis a lengyelek előbb kérik a felvételüket, az ő ügyük annyira elhúzódik, hogy mire Magyarország sorra kerül, már késő. Sietnünk kellett, mert egyetlen fillérünk nem volt. Kádár azonban ragaszkodott hozzá, hogy a politikai és a központi bizottság is döntsön. A politikai bizottság 1981. október 13-ai ülésére a szünetet követve, napirenden kívül vittük be az előterjesztést, amelynek a szövegét – nehogy előre kitudódjon – az akkor a pártközpont gazdaságpolitikai osztályán dolgozó Németh Miklós konyhájában fogalmaztuk meg. Végül sikerült megelőzni a lengyeleket, akik csak a szükségállapot elrendelése előtti pillanatokban döntöttek. Az IMF-nél előbb olvasták a szükségállapotról szóló híreket, mint a felvételi kérelmüket. Utóbbi már senkit nem érdekelt” – idézte fel a régi, szép időket Marjai.

A totálisan kivéreztetett Lengyelországot csak évekig tartó vizsgálat és mérlegelés után, 1986-ban engedték vissza az IMF-be. A lengyelek alaposan megszenvedték a várakoztatást: nélkülözés, jegyrendszer, áruhiány, szükségállapot. Politikai elnyomás. Nehéz sorsukon a magyarok öntelten viccelődtek. Milyen a lengyel szendvics? Két szelet száraz kenyér közt egy harmadik.

A tudatlanság gögje és szégyene. A viccelődőknek fogalmuk sem volt róla, hogy hajszal híján nekik is ez a sors jutott.

„Ragaszkodtunk Ronald Reagan támogató nyilatkozatához, amire az USA-nak az IMF-beli szavazati ereje miatt volt szükség. Felvettem velük a kapcsolatot. Az amerikai Nemzetbiztonsági Tanács kedves munkatársnője azt mondta, maga, Marjai olyan bonyolult figura, hogy két hét sem elég ahhoz, hogy Reagant felkészítsük a személyes találkozásra. Megmagyaráztam, nincs annyi időnk, és csak egyetlen mondatra van szükségünk. Végül az 1982-es knoxville-i világkiállításon találkoztunk, csókolóztam is Reagannel meg Nancyvel, és az elnök elmondta a várt mondatot, szabad volt előttünk az út.

Akkor már arra sem volt pénz, hogy az IMF-kvótát befizessük, a magyar gazdasági reformok iránt érdeklődő Kína adott nekünk kölcsön. Az oroszok egyébként ellenezték a magyar–kínai kapcsolatot, például amikor kitudódott, hogy Li Peng villamosenergia-ipari miniszter – későbbi miniszterelnök és parlamenti elnök – meg akarja látogatni a paksi atomerőművet, Valerij Muszатов szovjet ügyvivő azt mondta Lázár György miniszterelnöknek, ha ez megtörténik, nem vállalnak garanciát Paksért. Mégis elvittük a kínai minisztert az erőműbe, egy szombati napon, bízva abban, hogy olyankor a szovjet követség ébersége is lankad” – anekdotázott 2009 őszén.

A Magyar Népköztársaságot 1982. május 6-án vették fel a Nemzetközi Valutaalapba, néhány hónappal később a Világbankba. Amíg az IMF-hitelre várni kellett, Harry Taylor bankár, az amerikai Manufacturer's Hanover elnöke kísérletet tett arra, hogy Magyarországot visszajuttassa a pénzpiacra. Nem volt könnyű, a hitel szervezése eléggé lassan haladt. Hároméves lejáratra, a kockázatot kifejező magas kamatfelár mellett és szigorú feltételek megszabásával akadt csak vállalkozó. Végül tizenegy bank – amerikaiak, arabok, japánok, nyugat-európaiak – egyenként 20 millió dollárral csatlakoztak az üzlethez. A *Euromoney* szerint Gordon Richardsonnak, a Bank of England elnökének a felszólítására néhány kisebb brit klíringbank is bekapcsolódott a hitelműveletbe. A 260 millió dolláros hitelszerződést 1982. augusztus 9-én sikerült aláírni. Néhány nappal később, 1982. augusztus 13-án Mexikó felfüggesztette lejáró hitelei törlesztését. A hitelválság Latin-Amerikába tevődött át, ahol egy-egy ország önmagában is nagyobb összegekkel tartozott, mint a szocialista országok együttesen. Szerencsésen enyhült az érdeklődés Magyarország iránt. Augusztus 20-án Marjai Tápiószelén elmondott ünnepi beszédéből a *Népszabadság* is ezt emelte ki: „Nagy dolog, hogy a bennünket különösen sújtó és mind szigorúbb világgazdasági körülmények között is helyt tudtunk állni, talpon tudtunk maradni.”

Lett volna mivel büszkélkedni, ha a beavatott keveseken kívül bárki tudta volna, mire vonatkoznak e szavak. A hitelválság olyan volt, mint egy agyonhallgatott járvány. Voltak tünetei, suttogtak róla, de maga a kór rejtve maradt.

Ezekben a hónapokban a párt felső vezetői nem adtak interjút, Marjai és Faluvégi is csak egyet-egyét, miután a minisztertanács Tájékoztatási Hivatala és az MSZMP agitációs és propagandaosztálya ebben állapodott meg. Az előbbi kormányzervként, az utóbbi a hatalom fő birtokosaként döntött arról, melyik politikus mikor s hol nyilatkozzon. Az így előállított sajtóterv mind a médiumnak, mind a politikusnak kötelező utasítás volt. Marjai a műfajt is gyűlölte, egyik sameszát, talán a beszédíróját beültette a stúdióba, aki buzgón bólogatott. Neki beszélt, nem a riporternek. Ma azt gondolom – több jóindulattal, mint akkor –, hogy ez az okos, vérprofi politikus voltaképpen attól félt, hogy olyasmit is kikotyog a háttérben zajló diplomáciai manőverekről, a titkos tárgyalásokról, amit nem volna szabad. Ezért ragaszkodott a rádiós interjúban a korabeli propagandisztikus panelekhez.

Faluvégit nekem szignálták, ő akkor már szintén miniszterelnök-helyettes volt, egyúttal az Országos Tervhivatal elnöke. Az interjút a Spenótként emlegetett Rooseveltté tért épületben vettük fel, amely úgy elnyomta a Ma-

gyar Tudományos Akadémia neoreneszánsz palotáját, hogy az a budai Vár-
ból nézve vidéki kúriának hatott. Az „Elizélt palotát” – ez volt a Spenót
másik csúfneve – évtizeddel később Turányi Gábor és Simon István tervei
alapján az emberi léptékű Roosevelt irodaházzá alakították át.

Technikus kollégáim sűrögtek-forogtak, igyekeztek Faluvégi irodájában a
két mikrofont megfelelő szögbe állítani. Siessenek, nekem kétezer forint az
órabérem, mordult rájuk az interjúalany, amitől kapkodni kezdtek. Ők a
miniszterelnök-helyettesi órabér kétszeresét keresték – havonta.

Nem tartottak elég alapos hangpróbát. Az interjúban Faluvégi halk volt,
én dinamikus – naná – és hangos. A háttér pedig alapzajos. Amennyire lehe-
tett, utólag kiegyenlítettük a hangerőkülönbséget, megvágtam az anyagot,
majd a korabeli játékszabályoknak megfelelően telefonon visszajátszottuk
Faluvéginek jóváhagyásra. A kagylót rátettem a hangszóróra, és amíg az in-
terjú tartott, harminc percig izgultam, ne szakadjon meg a vonal, különben
kezdhettem volna előlről.

A lehallgatás után Faluvégi morgott, kiegészítéseket kért. Ismét kivonul-
tunk a stábbal, beállítottuk a mikrofonokat, döbbsen láttam, hogy kezé-
ben a leírt szöveg, itt-ott belefirkantott egy-egy megjegyzést, fél- és egész
mondatokat. Azokat mind szalagra mondta, és azt kérte, vágjuk bele az első
változatba. Balszerencsénkre az épület akusztikája egész más volt, mint az
eredeti interjú idején, és technikus kollégáim ezúttal sem buzogták túl a
feladatot: a kiegészítések súlyosan túlvezéreltek lettek. Mintha valaki han-
gosan parodizált volna egy halk szavú, megfontolt államférfit.

Végrehajtottam a kéréseit, beillesztettem az újonnan rögzített negyed- és
fél mondatokat a megjelölt helyekre, már csak daczból is. Az összhatás bot-
ránys volt, a halkán csordogáló alapszövegből szó szerint kiüvöltöttek a
később beiktatott kiegészítések.

Faluvégi felhívta Hárs Istvánt, a Magyar Rádió elnökét, és ki akart rú-
gatni. De nem a silány hangzásra panaszkodott, hanem mert azt firtattam,
mikor dobjuk be a törülközőt, ami nem éppen pártszerű magatartás. Volt
benne igazság, mert speciel tudtam, hogy bármikor bedobhatjuk. Néhány
hétrel később Faluvégi az egész interjút átírta, lehozatta a HVG-vel, anél-
kül, hogy ebbe beavatott volna. A HVG-sek sem szóltak. Nem is jelölték
meg a nevem, nekem is lehet szerencsém. Interjú interjúvoló nélkül. Később
Faluvégi a kötetében is ezt a propagandaszöveggé silányított változatot sze-
repeltette. Küldött egy példányt, amit úgy értelmeztem, hogy legalább tet-
testársként számon tart. Mindmáig őrzöm, örök tanulságul: ha egy politikus
bármit megtehet, azt meg is teszi.

A tényekhez tartozik, hogy nem ez volt az érintkezési norma az állami
vezetők és az újságírók közt. Többször interjúztam Nyers Rezsővel, az 1968-
as reformok atyjával, egyik beszélgetésünket bevette *Útkeresés – reformok*
című kötetébe, előtte felhívott, engedélyt kért (!), majd kifizette (!!!), s csak
ez után küldött egy példányt, köszönőlevél kíséretében. Az árhivatali elnök,
Csikós-Nagy Béla pedig kifejezetten hálás volt minden érdeklődésért. De
ha Faluvégit az egykori pályatársak körében szóba hoztam, kiderült, hogy
közvetlen kollégái becsülték, kedvelték, úriembernek tartották.

Rádiós életünkben Marjai évekkel később jutott megint főszerephez. A csernobili baleset után. Rangos Katalin kolléganőmet felküldték a Központi Fizikai Kutatóintézetbe, tudja meg, mi történt. Azonnal mellé tolakodtam. Csillebércen aztán okos emberek szépen és megfontoltan elmagyarázták, mi a különbség a csernobili könnyűvízes és a paksi nyomottvízes reaktor között, de azt ők sem tudták, mi történhetett Ukrajnában. Megnyugtattak, hogy Paks biztonságos. A Krónikában ez másfél-két percben lement. Az esti híradásba Bedő Iván kollégám varázsolt be egy kis hírt a balesetről a BBC-re hivatkozva, mert Moszkva mélyen hallgatott róla. Fegyelmit kapott érte. Majd az egész témakört leltitották, és csak jó néhány nap múlva oldották fel a zárlatot.

A 168 óra népes riportercsapata igyekezett megtudni, milyen egészségi és egyéb hatásokkal kell számolnunk a csernobili tragédia után. Ekkor lépett közbe Marjai. Az összes interjút, riportot el kellett küldeni neki az adás kezdete előtt – írásban, nem szalagon! Személyesen hagyott jóvá minden egyes szót. Szombaton dél körül a rádióban még gépelték az épp csak elkészült riportokat, beküldték a parlament épületébe, majd feszülten vártuk, mi lesz. Az adás 16 órakor kezdődött.

Marjai nem szórózott, két mondat híján az egész műsort átengedte.

Négy évvel később, 1990 nyarán a *Mozgó Világ* című folyóiratban a nyilvánosság reformjáról szóló tanulmányomban megírtam az embargó sztoriját. Úgy, ahogy én láttam.

„*Direkt cenzúra lépett életbe a csernobili baleset idején, amikor az első néhány nap titkolódzása és ellentmondásos nyilatkozatai után végre az ügy sajtóirányítását kivették Czinege Lajos kezéből. Addig ugyanis nem volt sajtóirányítás, csak tilalom. Marjai József miniszterelnök-helyettes ezután a tőle megszokott alaposággal minden tudósítást és értékelést elolvasott a balesetről, annak várható következményeiről, a sugárzás mértékéről, annak veszélyeiről etc., mielőtt azok a lapokban, a rádióban megjelenhettek. Az idevágó történet erről Feuer András kollégámé, lejegyezte Farkasházy Tivadar:*

»A Lánchíd pesti hídfőjénél a lakosság megnyugtatóására a sugárzást meg más adatokat mért mindenféle műszereken egy fizikus. Már várták, hogy adásba kerüljenek, amikor melljük lépett a Tájékoztatási Hivatal osztályvezetője, és megkérdezte az éppen az egyik műszer felé hajló tudóst:

– Mennyi?

– Nyolcvan!

– Adásban mondjon csak negyvenet!

Hogy mi nyolcvan? Azt nem kérdezte meg.«”

Néhány nap elteltével rádiós telefonom vadul csengett – ez még a mobil előtti időszak –, felvettem, és alig akartam hinni a fülemnek.

– Marjai – szólt bele köszönés gyanánt. Nem úgy hangzott, mint egy nyugdíjas.

Illendően bemutatkoztam. Nem várta végig, rám ripakodott: miket irkál rólam a *Mozgó Világban*? De nem válaszolhattam – nem is nagyon ambicionálta –, mert dőlt belőle a szó. Előbb elpanaszolta, hogy a csernobili tragédia után a tájékoztatást először a honvédelmi miniszterre, Kádár bizalmasára, Czinege Lajosra bízta, aki lejáratta az országot, mert a sugárzásról egyetlen adatot

sem küldtek el a nemzetközi szervezeteknek. Czinege csak a szovjeteket leste, hogy mint mondanak. Ezért végül neki kellett átvennie a kommunikáció irányítását, ő minden mérési adatot közölt a nemzetközi szervezetekkel, visszaszerezte az ország tekintélyét, nem okozott pánikot, mégis mindenről tisztességesen beszámolt a sajtónak. Hogy jövök ahhoz, hogy ezt megkérdőjelezzem.

Hosszú percekig nem jutottam szóhoz. Ha próbálkoztam, a szavamba vágott, és folytatta. Olykor közbevetette: – itt van, hall engem, érti? –, de választ erre sem várt. Pedig bólintottam.

Akkor szólalhattam meg, amikor végre lehiggadt vagy kifulladt.

– Megengedi, hogy elmondjam, mindezt hogyan éltük át?

Megengedte. Elsoroltam neki mindent: Csernobilt, a tiltásokat, a hosszú várakoztatást, amíg engedélyezte a *168 órába* készült riportokat, kiegészítve azzal: soha nem lehetett velük úgy interjúzni, hogy egyenlők legyenek a feltételek. Hogy azt tették velünk, amit akartak. Hogy nem becsültek minket semmire. Mindenről központilag döntöttek, csak a legszűkebb vezetői kört tájékoztatták, mégis teljes engedelmességet vártak.

Marjai akkor még személyesen nem ismert, nem volt dolgunk egymással. Egyetlen futó kalandom volt vele: kérdezni akartam tőle valamit, de ő eliszkolt. Történt pedig, valamikor a nyolcvanas évek közepén, hogy a Magyar Újságírók Országos Szövetségének a meghívására előadást tartott a gazdaság helyzetéről. Marjai ilyen helyekre általában nem járt, kész csoda, hogy ezt elvállalta. Vagy ráparancsoltak. Akkor láttam először közelről. Alacsony, kopaszodó, szemüveges férfi, süttött róla a türelmetlenség, a dinamizmus. Látványosan unta az egészet. Az első padsorban a beszédírója sűrűn bólogatott, mi kissé hátrébb röhögünk rajta. Az előadás után kérdezni akartam valamit Marjaitól, de egyik kollégám megelőzött. Olyan butaságot mondott, hogy Marjai sértődötten sarkon fordult. Köszönés nélkül faképnél hagyta egész hallgatóságát.

A telefonos összecsapás 1990 nyarán csaknem egy órán át tartott. Marjai néha felcsattant, olyankor elhallgattam. Észrevette a csöndeket. Végül megkérdezte, eljönnék-e hozzá, folytassuk személyesen. Hogyne, mondtam. Nyugdíjasként egy szállítmányozó cégnél töltött be valamilyen vezető posztot, irodája is konténerre emlékeztetett. Még az ajtóban álltam, amikor megint rám förmedt, majd minden ment tovább az ismert dramaturgia szerint. Tulajdonképpen megismételtük hosszú telefonbeszélgetésünket, személyes jelenlétünkkel súlyosbítva. Ennyi.

*

Valahogy megjegyzett magának.

Évekkel később Földes György, a Politikatudományi Intézet főigazgatója arra kért, készítsek életútinterjút Marjaival. Boldogan vállaltam, de azt javasoltam, vegyük be Domány Andrást is, sokkal többet tud külpolitikáról, pártügyekről, nem olyan szakbarbár, mint én. Földes ráállt. Felhívtam Marjait, tudta, ki vagyok. A nyugdíjas politikussal először az Elektromos Művek sporttelepének vendéglőjében találkoztunk. Kiváló a konyhája, erről többször is meggyőződhattunk. Mert Marjai minden kérésünk ellenére nem

állt kötélnek, azt mondta, előbb el akar jutni az osztrák, az orosz, a kínai levéltárakba. Memoárra készült, vagy csak saját dolgait akarta utólag ellenőrizni? Ki tudja? Domány hamarabb megunta a céltalan vacsorákat, mint én. Bizakodtam, hátha Marjai meggondolja magát, ráébred, hogy számít az utókor ítélete. Az örökkévalóság. Egyszer csak letette elém egyik régi ön-életrajzát, ezt biztatásnak vettem. Hiába. Vékony, kifakult papíron három gépelt oldal, indigós példány.

„Budapesten, 1923. december 18-án születtem. Apám sokgyerekes családból származott. Béresként, pályamunkásként, vasúti munkásként stb. dolgozott, majd 1920-tól a budapesti Villamosvasútnál /BSzKRt/ mint kalauz volt alkalmazva, míg el nem bocsátották. Szakszervezeti tag, 1932-től a Kommunisták Magyarországi Pártjának tagja, részt vett az illegális munkában, börtönbüntetést is szenvedett /1942, 1944/. A felszabadulás után a BSzKRt-nál egy ideig mint állomásvezető, majd a Központban dolgozott, utána a Vasútépítő Vállalat vezetője lett, most a Fővárosi Villamosvasútnál osztályvezető. Anyám sokgyerekes vasutascsaládban született, a felszabadulás előtt időnként alkalmi munkát végzett, később mint ruhatáros dolgozott. Ugyancsak részt vett a munkásmozgalomban, de csak 1948-ban lépett be a Pártba. A Férfiruhaipari Vállalatnál segédmunkás, beszerző, majd helyettes konyhavezető lett. Sztahanovista oklevele van. Szüleim a felszabadulás után elváltak. Apám újra megnősült.

Már az érettségi vizsgálat előtt dolgoztam az iskolai szünetekben. Vittem hűséggépet ügynök után, voltam kifutó a Lusztig Ede férfidivat üzletben /többször/, irodai segéderő a Községi Élelmiszerüzemben /a Vágóhídon/. Iskolai év alatt is tanítással, hóhányással stb. kerestem pénzt. 1942-ben érettségiztem, ezután a Libertas Irodalmi és Lapkiadó-vállalatnál kiadóhivatali tisztviselőként dolgoztam, innen a Kollerich Pál és Fiai Rt-hez kerültem, ahol a könyvelésben dolgoztam, majd 1944-ben a Dunai Repülőgyárban dolgoztam, mint tisztviselő /gyártásstatisztika/. A Dunaiba egy volt iskolatársam segítségével már elsősorban azért mentem át, mert ez a részemre akkor már esedékessé váló katonai bevonulás ellen bizonyos védelmet ígért. Hadifogságból való visszatérésem után a Pártközpontban jelentkeztem, ahonnan a Kereskedelem és Szövetkezetügyi Minisztérium Szövetkezeti Főosztályának nyilvántartási osztályára helyeztek el. Innen kerültem 1948. március 1-én a Külügyminisztériumba.

A Külügyminisztériumban először a Gazdaságpolitikai osztályra kerültem, majd innen 1948. május elején kihelyeztek a prágai követségre követségi attachéi minőségben. 1948 novemberében Prágából Belgrádba helyeztek át. Itt is követségi attachéi rangban dolgoztam, és kb. 7 hónapig mint id. ügyvivő vezettem a követséget. Jugoszláviából 1949. szeptember végén kiutasítottak. Kiutasításom után a Külügyminisztériumban rövid ideig a politikai osztályon dolgoztam. 1949 decemberében a moszkvai nagykövetségre helyeztek ki II. o. nagykövetségi titkár minőségben. 1951 októberében a Központba helyeztek vissza, itt a Politikai Főosztályon osztályvezető, majd a Protocole-osztály vezetője lettem.

Apám és anyám révén kerültem a munkásmozgalomba. 1933-ban a KMP Palotás-pionircsoportjába kerültem és 1937-ig /kb/ használtak fel munkásmozgalmi munkában. /ekkor vesztette el apám a kapcsolatot. Iskolai

tanulmányaim során is /ebben az időben kezdtem el a felsőkereskedelmi iskolát/ rendszeresen jártam a pestszentlőrinci és kispesti munkásotthonba, a villamososokhoz, jártam túrákra, stb. 1940–41-ben a Vasas-központba jártam szemináriumra. 1942-ben, az érettségi évében és a következő év elején semmit sem csináltam. Apám ekkor bukott le és én szüleimnél laktam. 1943 végén megszerveztem a Gyopár Turista Egyesületet azzal a céllal, hogy azt a Párt céljaira felhasználhassuk. Az illegális mozgalomhoz ettől kezdve Samu József kapcsolt, aki Házi Árpáddal volt kapcsolatban. A Gyopár T. E.-t összejövetelek tartására, megbeszélésekre, pénz, fegyvergyűjtésre használtuk fel, de sokkal többre is fel lehetett volna használni. A Gyopáron kívül más pártmegbízásokat is hajtottam végre /Dunaiban, Óbudán/ Kapcsolatban voltam más illegális munkát végző elvtársakkal is /Németh Hugó, Koós József/.

Mivel sem a kitelepítési, sem a bevonulási parancsnak nem tettem eleget, 1944 októberétől időközönként bujkáltam és csak attól laktam otthon, amikor sikerült megfelelő igazolványokat /munkaszolgálatos, egyetemi zászlóalj stb/ szereznem. 1944 december 29-én egy nyilas, turulista járőr elfogott az utcán és az egyetem Szerb-utcai épületébe vittek /innen volt egy lejárt igazolványom, meg egy egyetemi diákigazolvány/. Itt voltam 1945. január 10-ig, amikor a zászlóalj felszerelése és Budára való átvitele előtt sikerült hazaszökni. Itt huztam ki 6 napot, január 16-ig, amíg a szovjet csapatok a házat felszabadították. Mindjárt az első napon azzal, hogy mindenkit leigazolnak Kőbányára, majd Monoron keresztül Ceglédre vittek. Itt az első szerelvénybe bekerültem, amelyik Romániába /Foksáni/ vitt, ahonnan kb 2 hét után a Donyec-medencébe kerültem. A táborban végig politikai munkát végeztem és mint antifasiszta aktívvezető dolgoztam. Innen – az egész táborból egyedül – 1947. június 25.-én érkeztem Budapestre /MKP kérésére/.

1947 júliusától 1948 elejéig pártvonalon az MKP Észak-Pest Megyei Bizottságánál dolgoztam értelmiségi szervezőként az Értelmiségi Osztály utasításai alapján. 1948 februárjában a Kereskedelmi és Szövetkezetügyi Minisztérium Szövetkezeti Főosztályán a tagkönyvcserével kapcsolatos feladatokat végeztem el. A Küm.-ben rövid ideig a külföldi pártcsoportokkal való levelezést végeztem. Moszkvába való kikerülésem után a moszkvai pártcsoport a vezetőségek újjáválasztása során pártcsoportfelelősnek választott meg. Moszkvából való hazatérésem óta nincs állandó pártmunkám. A Külügyi Főiskola levelező hallgatója vagyok.

1943-ban nősültem meg, majd 1952-ben elváltam. Volt feleségem apja gyári munkás, anyja a villamosoknál volt gondnok, a felszabadulás után altiszt. A felszabadulás előtt mint gépíró különböző helyeken dolgozott, a felszabadulás után a BSzKRT-nál, majd a Szikránál volt. Moszkvában a Lomonoszov-egyetemen rk. hallgató volt. Jelenleg az 'Esti Budapest' szerkesztőségében mint bizalmas ügykezelő dolgozik. Két fiam van.

Budapest, 1953. február 25.”

A nagy interjúból nem lett semmi. Kicsi sem.

Múlt az idő, a kétezres években a Magyar Közgazdasági Társaság rendezvényein gyakran találkoztunk. Joviális öregúr lett belőle, kedélyes

beszélgetőpartner. Aztán egy időre eltűnt, nem tudtuk, mi van vele. Majd a társaság szokásos vándorgyűlésén, 2009-ben Zalakaroson ismét felbukkant. Ujjnyi lyuk tátongott hátul a koponyacsontján, mintha meglékelték volna.

– Elcsúsztam, bevertem a fejemet az asztal sarkába – mondta derűsen. – Megműtöttek, visszahoztak a halálból, itt vagyok.

Végigülte az előadásokat, szerényen meghúzta magát, nem sündörgött az előadók, köztük régi kollégái körül. A szünetekben beszélgettünk. Kerestem a társaságát. A zárónap utolsó programja után ott téblábolt a szálloda portáján. Domány Andrással már indultunk volna haza. Megkérdeztem Marjaitól, nem tart-e velünk.

– A fiam megígérte, hogy értem jön. Valami történhetett. Várjanak egy kicsit – válaszolt, majd néhány perc múlva intett, mehetünk.

Egész úton beszélgettünk. Vidáman anekdotázott, mi pedig éltünk a lehetőséggel, kifaggattuk. Otthon gyorsan lejegyeztem, amit vezetés közben képes voltam megjegyezni, Dományt megkértem, egészítse ki. Megtette, sőt ellenőrizte, amit csak lehetett.

Marjai öt évvel később, 91. életévében hunyt el. Kocsis Tamás ezt írta róla: 2014. április 20-án nem ébredt fel húsvét vasárnapjára. A *HVG* Szellem rovatában idéztem vissza a pályáját, nagyobbreszt a Zalakaros–Pasarét közti autózásán tőle hallott sztorikat felidézve.

Zalakarosról hazafelé arról is faggattam, mi történt az IMF-hitel után, miért nem lehetett megállítani az eladósodást. Amint megérkezett az IMF középlejáratú hitele, a politikai vezetés azonnal lazítani akart a gazdaságpolitikán – válaszolta.

„1985-ben a XIII. pártkongresszusra készülve Fekete János, Kapolyi László ipari miniszter és mások győzködtek Kádárt, hogy elég a Marjai-féle restrikciónak. Kádár hívatott, mondtam neki, még két év kell ahhoz, hogy pénzügyi helyzetünket stabilizáljuk. Ő azt válaszolta, a restrikciónak csak a két kongresszus közötti időszak első felére gondolta, ez az idő már lejárt. Üvöltött velem. Másnap egy újabb megbeszélésnek megint üvöltözés lett a vége. Ekkor írtam le magamnak, hogy az első titkár már nem tudja teljességgel áttekinteni a helyzetet.”

Nincs okom kételkedni. Tímár Mátyás visszaemlékezései is erre rímeltek. Ő a kritikus időszakban, 1975 és 1988 között a Magyar Nemzeti Bank elnöke, Fekete főnöke volt. 2009 novemberében ezt írta:

„A 80-as évek első felében, mikor a pénzügyi-gazdasági egyensúly biztosítása elsőrendű állami érdek volt, viták bontakoztak ki. A kormányzat vezető gazdasági emberei – Marjai és mások – velem együtt az egyensúly erősítését, a további eladósodás megakadályozását tartottuk elsődleges feladatnak. Ez szelektív restrikciónak gazdaságpolitikát igényelt volna, amit a párt vezetése nem tartott elfogadhatónak. Helyette az élénkítés és további hitelek felvétele mellett foglaltak állást, s ebben biztatást kaptak... A külföldi adósságállomány a 80-as évek közepétől ismét nőtt.”

Az ország pedig belerokkant.

Marjai sokat tehetett volna, hogy megértsük a Kádár-korszak politikáját, hogy megtudjuk, mi történt a kulisszák mögött. Kiváló intellektusa folytán

talán a legtöbbet. De hallgatott. Talán, mert a propagandától az igazsághoz olyan nehéz és gyötrelmes út vezetett volna vissza, amely még az ő eminens képességeit is meghaladta. Vagy egyszerűen csak kifutott az időből.

Hivatkozások

Krahulcsán Zsolt: „A mi figyelmeztetésünk egy kicsit radikális volt...” A berni magyar követ-ség elleni támadás, 1958. augusztus 16. epa.oszk.hu

Kocsis Tamás: Sub rosa – emlékek. „Kádár vagány, realista fenegyereke” – Marjai József. rozsalatt.blog.hu

A válságkezelő Marjai József. Kézi vezér. HVG, 2014. május 17. (A visszaemlékezés többi részlete is itt jelent meg először.)

A magyar alma Svédországban. Stockholmi tudósítónktól. Világgazdaság, 1979. január 11.

Padraic Fallon – David Shirref: The betrayal of East Europe. Euromoney, 1982.

James M. Boughton: Silent Revolution: The International Monetary Fund, 1979–1989

Ezt a korszakot dolgozza fel az IMF dokumentumai alapján: Mong Attila: Kádár hitele. A magyar államadósság története, 1956–1990. Libri Könyvkiadó Kft., 2012.

Fókuszban. Interjú Faluvégi Lajossal: A tervezés és értéke. HVG, 1982. május 22.

Faluvégi Lajos: A tervezés mai értéke. Kossuth Könyvkiadó, 1983.

Farkas Zoltán: Hadijelentés – Harcok a sajtó körül. Mozgó Világ, 1990/7. szám.

Tímár Mátyás: Jegyzetek az oldalvonalról 2000–2010. Z-könyvek, Ezredvég Alapítvány.

Gaál József: Vezeklések kora III.